

GEORGE A. KENNEDY:

**KLASIČNA RETORIKA TER
NJENA KRŠČANSKA IN
POSVETNA TRADICIJA OD
ANTIKE DO SODOBNOSTI.**

Prevedle Nada Grošelj, Maja Likar, Rahela Šibal, Neža Vilhelm in Nina Vuk. Uredila Nada Grošelj.
DODATEK:

**JOŽE FAGANEL: GOVORNIŠTVO
NA SLOVENSKEM.**

Založba ZRC, ZRC SAZU, Ljubljana 2001, Zbirka *Agora*. Izdajatelj: Društvo za antične in humanistične študije Slovenije.¹

Recenzija

Nihil est enim aliud eloquentia nisi copiose loquens sapientia (Cic. Part. 79)

Izida pričujoče knjige smo lahko veseli iz več razlogov. Prevod Kennedyjeve *Klasične retorike*, ki je nastala v sodelovanju Založbe ZRC SAZU in DAHŠ, je prva knjiga v novi zbirki *Agora*, v kateri bodo izhajala izvirna

slovenska dela s področja antičnih in humanističnih študij ter prevodi tujih del. Tako smo ob zbirki *Iz antičnega sveta*, ki jo je izdajala Založba Obzorja, v njej pa so izhajali prevodi antičnih del, dobili še eno zbirko, v kateri bomo lahko poleg dela tujih strokovnjakov spremljali tudi strokovne in znanstvene dosežke slovenske filologije.²

Končno tudi nekaj retorike! Prav na tem področju zija v prevajanju antičnih del pri nas velika vrzel. Lahko se pohvalimo z dosežki pri prevajanju epike (Homer, Vergilij, Lucrecij ...), lirike (grška lirika, Teokrit, Horacij, Ovidij, Katul ...), antičnega zgodovinskega (Herodot, Ksenofont, Tukidid, Polibij, Salustij, Tacit ...), antičnega romana (Heliodor, Apulej, Petronij), dramatike (Ajshil, Sofokles, Evripid), filozofske proze (Platonovi dialogi, Lukijan, Seneka ...) itn., na področju antične retorike pa vlada velika praznina, in to skoraj stoletna.³ Za zdaj nimamo (razen nekaterih raztresenih

¹ Za obširnejšo recenzijo glej HRIBERŠEK, M.: *Sprehod skozi retorično tradicijo Zahoda*. PKn, letnik 24 (2001), št. 2, 105–110.

² Še toliko bolj je nova zbirka dragocena tudi zato, ker se utegne zgoditi, da bomo morali zaradi finančnega zloma Založbe Obzorja kmalu misliti tudi na novo zbirko, v kateri bi izhajali kvalitetni prevodi antičnih del.

³ Razprave s področja antične retorike so pisali profesorji na slovenskih gimnazijah v gimnazijskih izvestjih: Leopold Konvalina (*Die Prophetie in Platons Phaedrus und Sokrates Rede gegen Sophisten*; Izvestje mariborske gimnazije 1866), Jožef Ogorek (*Wann hat Cicero die beiden ersten Catilinarischen Reden gehalten?*; Izvestje novomeške gimnazije 1877/78), Jakob Purgaj (*Die Reihenfolge der olyntischen Reden des Demosthenes*; Izvestje mariborske gimnazije 1874), Ivan Poljanec (*Obsežek Demostenovega govora Megalopoljskega z odlomkom prevoda za poskus. Kratek opis dotičnih zgodeb in okolišnin*; Izvestje novomeške gimnazije 1872/73) in Mihael Žolgar (*Pogled na atiško zgovornost*; Izvestje kranjske gimnazije 1869 - prvi in edini obsežnejši pregled antične retorike, od Homerja do kanona desetih atiških govornikov). Tudi dva šolska priročnika lahko uvrstimo v to skupino: *Komentar k Ciceronovim govorom proti Katilini* Antona Doklerja (Izvestje kranjske gimnazije 1909/10, kasneje še kot samostojna publikacija) in *Slovarček k I. in III. olintskemu ter III. filipskemu govoru Demostenovemu* Josipa Pipenbacherja.

drobcev) nobenega prevoda antičnih govorov ali antičnega dela o retoriki. Kar zadeva govore, je to vrzel vsaj delno zapolnila antologija antičnih govorov (Demosten, Lizias, Izokrat, Ciceron, Evmenij), ki je nedavno izšla pri Založbi ŠOU v zbirki *Claritas*; kar pa zadeva dela o retoriki, je edina izjema več kot 100 let star izbor iz Kvintilijana avtorja Franca Brežnika (*Marka Fabija Kvintilijana govorniški pouk*, ki je izhajal v *Popotniku* v letih 1887–1889; istega leta je izšel tudi kot samostojna publikacija). Lep čas že čakamo tudi na izid prevoda Ciceronovega dela *De oratore*, ki je menda pripravljen za izdajo.

George Alexander Kennedy je eden od vodilnih strokovnjakov za antično retoriko. Če opazujemo nastajanje njegovega opusa, ugotovimo, da je v kronologiji pisanja svojih del sledil zgodovini in razvoju retorike: najprej je obravnaval grško retoriko (*The Art of Persuasion in Greece*, 1963), sledila ji je obravnava rimske retorike (*The Art of Rhetoric in The Roman*, 1972). Nato je obdelal grško retoriko v času rimskih cesarjev (*Greek Rhetoric under Christian Emperors*, 1983) in retoriko v Svetem pismu (*New Testament Interpretation through Rhetorical Criticism*, 1984). Deset let kasneje (1994) je revidiral svoja prva tri dela in jih združil v delu *A New History of Classical Rhetoric*; v njem je obravnavo latinske retorike dopolnil s pregledom poznolatinske retorike, izpustil pa je obravnavo retorike Svetega pisma. Leta 1997 je nastala še komparativna študija re-

torike (*Comparative Rhetoric: An Historical and Cross-Cultural Introduction*). Dve leti kasneje je kronal svoj opus s svojo osmo monografijo, katere prevod smo dobili: *Klasična retorika ter njena krščanska in posvetna tradicija od antike do sodobnosti* (*Classical Rhetoric And Its Christian And Secular Tradition from Ancient to Modern Times*, 1999). V tej knjigi je naredil sintezo vsega svojega dela na področju retorike. Med deli je posebej pomembna l. 1969 nastala monografija *Quintilian*, v kateri temeljito obravnava Kvintilijanovo delo in vpliv; verjetno prav zato v *Klasični retoriki* nameni Kvintilijanu – glede na njegov kasnejši vpliv – tako malo strnjene obravnave.

Prevod njegove *Klasične retorike*, ki je nastal po drugi, predelani in dopoljnjeni izdaji, sodi v sklop dosežkov, za katere je pobuda prišla iz študentskih vrst. L. 1999 so namreč člani študentske sekcije DAHŠ predlagali, da bi prevedli Kennedyjevo *Retoriko*, ki je nedvomno eden najkvalitetnejših priročnikov za zgodovino retorike, kar jih je nastalo v zadnjih 50 letih; knjiga naj bi postala tudi učbenik retorike. Naloga se je lotilo pet mladih filologinj pod uredniškim vodstvom Nade Grošelj, in sicer poleg urednice še Maja Likar, Rahela Šibal, Neža Vilhelm in Nina Vuk. Prevajalska načela, ki so jih prevajalke upoštevale pri svojem delu, in težave, s katerimi so se srečevale, so predstavljene v uredniškem uvodu. Težave so bile v glavnem povezane s stalno rakavo rano prevajanja: s slovenjenjem imen, naslovov

in strokovnih izrazov. Žal se glede imen še vedno soočamo z različnimi pogledi na slovenjenje, kar zadeva strokovno izrazje in naslove, pa še vedno nimamo prevodov (tako govorov kakor teoretičnih del o retoriki), strokovnih del in pregleda antične književnosti, na katere bi se lahko standardno opirali. Verjetno bo prevod kakšnega termina ali naslova zbudil pomisleke. Tega se je zavedala tudi prevajalska ekipa; urednica sama opozarja, da bi se dalo včasih najti tudi elegantnejše prevajalske rešitve. Vsekakor moramo prevodu priznati doslednost in poenotenost in celotni prevajalski ekipi čestitati za opravljeno delo. Prva polovica knjige obravnava antično retoriko, druga polovica njen kasnejši vpliv in odmevnost vse do danes. Po uvodni predstavitvi spremljamo razvoj retorike od njenih prvih zametkov v Homerjevih epih, začetka razvoja v prvih demokracijah grškega prostora, njen razvoj v klasičnem obdobju, helenizmu in času rimske nadvlade, dalje njen stik z judovsko tradicijo, njeno vlogo ob soočenju krščanstva in poganstva, ob prehodu iz antike v srednji vek, v srednjem veku, ponovno odkrivanje v renesansi in humanizmu, dalje v klasicizmu, v 19. in končno 20. stoletju. Kot dodatek dopolnjuje prevod še krajša razprava Jožeta Faganela o govorništvu na Slovenskem, v kateri avtor spremlja razvoj retorike na naših tleh od prvih ohranjenih besedil, ki jih lahko označimo kot »retorična« (2. brižinski spomenik), naprej po kronološkem zapo-

redju; izčrpnjeje obdela le cerkveno govorništvo.

Kennedyjeva *Retorika* je priročnik v pravem pomenu besede: sumaren, temeljit, namenjen širokemu krogu bralstva, prvenstveno sicer angleško govorečega (to je razvidno iz obravnavanih tem in razlag terminov). Posebnost knjige je njen časovni in vsebinski razpon. Običajno tovrstne razprave in monografije s področja retorike zajemajo bodisi enega avtorja, eno govorniško smer, eno obdobje ali obravnavajo razvoj znotraj književnosti (grške ali rimske) ali pa podajajo celoten pregled do konca antike, Kennedy pa v obravnavo zajame vso 2500-letno kontinuiteto klasične retorike. Obravnava grške retorike je drugačna, kot smo je vajeni iz literarnih pregledov (po kronološkem zaporedju ali znotraj posameznega literarnega obdobja); razdeljena je na štiri sklope (po štirih retoričnih strujah: tehnična, sofistčna, filozofska in literarna retorika). Znotraj posameznih obdobj obravnava večkrat poteka po geografskem načelu (po posameznih državah), kar naredi snov preglednejšo. Poleg pregleda razvoja retorike in retorične misli dobimo tudi vpogled v širši literarni okvir in vidik antike, v literarne, slogovne, estetske ter filozofske elemente in vplive, ki se navezujejo na retoriko in nasprotno. To je pri obravnavi antične retorike nujno po eni strani zaradi vpliva literature na retoriko in po drugi strani zaradi prežetosti literature z retoriko. Tudi v predstavitvi drugih obdobj je z obravnavo

vpliva retorike na sodobno literaturo povezana obravnava vpliva na druge pisce, npr. umetnostne teoretike, glasbene teoretike idr., kar daje delu še dodatno vrednost. Kljub sicer zelo jedrnatih obravnavi avtor ob nekaterih poglavjih preseneti z natančnostjo in obsegom opisa (npr. Platonovega dialoga *Gorgias* idr.). Osredotoča se na prikaz razvoja teorije retorike, manj na obravnavo »praktične retorike«, torej samih govornikov; te natančnejše obravnava v svojih prejšnjih monografijah. Kljub temu pogrešamo nekoliko natančnejši in bolj strnjen prikaz vsaj kanona desetih atiških govornikov, Demostena, Cicerona in Kvintilijana. Iz tega je jasno vidna tendenca, da se posveti predvsem čisti teoriji retorike, in prizadevanje, da delo ne bi bilo preobširno. Cerkevno retoriko zaradi kompleksnosti in obsežnosti podaja le sumarno. Delo prinaša tudi dve novosti. Prva novost so poglavja o vlogi žensk v retoriki, ki so vključena v prikaz zaradi vse večjega zanimanja za ženske študije. Druga novost, s katero Ken-

nedy sklene svoje delo, pa je sumaren prikaz retorike v 20. stoletju; v njem s sklepnim poglavjem o primerjalni retoriki bralca usmerja na svojo *Komparativno retoriko (Comparative Rhetoric: An Historical and Cross-Cultural Introduction, 1997)*, v kateri skuša po načelih, ki temeljijo na načelih primerjalne književnosti, ugotavljati razlike in podobnosti med retoričnimi izročili različnih svetovnih kultur. Bogata bibliografija na koncu bo dragocen pripomoček za zbiranje gradiva za vsakogar, ki bi se želel podrobneje ukvarjati s katerikoli od področij, obravnavanih v monografiji. Prevladujejo angleška dela, članki in razprave ter prevodi v angleščino; za antiko in zgodnji srednji vek še najdemo precej nemških in francoskih del, za srednji in novi vek pa prevladuje angleška literatura.

Prevod Kennedyjevega dela je prvo celovito in daleč najizčrpnije delo o zgodovini retorike pri nas, ki bo nedvomno dragocen pripomoček in dopolnilo vsakomur, ki ga zanima antika, od laika do strokovnjaka.

Matej Hriberšek